

de har att berätta. Som läkare kan man bli alltför frikostig med de nya antidepressiva läkemedlen. Detta ser man redan idag.

– På vårdcentraler får ledsna människor ofta antidepressiva mediciner oavsett om ledsenheten beror på sorg, kris, traumatisering, kroppslig sjukdom eller depression. Jag har inget emot dessa nya medel när de verkligen behövs, men de får inte ersätta lyssnandet – att någon lyssnar är för den drabbade viktigare än medicinering.

Viktigt följa upp patienten

Abbe Schulman framhåller vikten av att sjukvården följer upp den våldsut-satta patienten, t ex genom att sjukhuset ringer upp patienten och kallar till nytt besök, förmedlar kontakt med brottsofferjour eller för över patienten till primärvården eller psykiatrisk öppenvård.

– Anledningen är att de flesta våldsdrabbade inte orkar eller ibland skäms och därför inte klarar att själva ta kontakt.

På flertalet akutsjukhus i Sverige finns idag särskilda psykologiska/psykiatriska katastrofledningsgrupper (PKL-grupper). Deras viktigaste uppgift är att tillgodose de psykologiska hjälpbehoven hos offer, anhöriga och andra drabbade samt berörd hälso- och sjukvårdspersonal.

– De träder i funktion vid katastrofer eller stora händelser som t ex mordet på Stureplan. Men det räcker inte, utan det behöver byggas upp mycket mer kompetens för att hantera situationen efter våld som drabbar den enskilda människan, sammanfattar Abbe Schulman.

Jan Lind

Personalen reagerar på det som händer. På så vis kan man inte säga att man blir förhärdad.

– Men påverkad – visst. Men att lagra på sig svåra händelser personligen går inte, då skulle man inte kunna fortsätta arbeta, förklarar Tom Häggmark.

Jan Lind

Sårskador är vanliga hos våldsoffer och inte alltid bagatellartade. Bilden visar en kvinna som blivit slagen med ett tillhygge (kastrull) i hemmet.

Internationell forskarpanel enig

Massmedievåld främjar verkligt våld i samhället

Det torde vid det här laget vara klarlagt att medievåldet måste hållas ansvarigt för en icke försumbar andel av våldet i dagens samhälle, särskilt bland ungdomar och unga vuxna. Det skriver professor emeritus Karl Erik Rosengren, avdelningen för medie- och kommunikationskunskap, Lunds universitet, i en analytisk översikt om samband mellan massmedievåld och verkligt våld.

I det moderna samhället har massmedierna växt fram som en allt viktigare sekundär socialisationsagent. Efterhand har underhållningen kommit att spela en allt större roll inom massmedievärlden. Inom underhållningen har i sin tur våldet kommit att spela en allt större roll. En inte obetydlig del av da-

gens sekundära socialisation består därför av massmedierat underhållningsvåld.

Debatten kring medievåld och medievåldets följder har pågått under lång tid. I princip varje nytt massmedium har framkallat sin så kallade moraliska panik, inte sällan upprepade gånger från land till land [1]. Ett på sin tid uppmärksammat svenskt fall var Nils Bejerots kampanj mot serier och seriemagasin [2]. Televisionen är inget undantag härvidlag, snarare tvärtom.

I regel klingar de moraliska panikerna av när det nya mediet funnit sin nisch i ett allt mera komplicerat och diversifierat massmediesystem. Men för TV:s del har en ständigt pågående teknisk och strukturell utveckling bidragit till att oron från tid till annan fått nytt bränsle. Mer än fallet varit med något annat medium har televisionens konsekvenser för individ och samhälle diskuterats i den allmänna debatten, liksom den studerats inom en rad humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner: språk-, litteratur- och konstvetenskap såväl som i psykologi, pedagogik, statsvetenskap och sociologi.

I ett bredare perspektiv kan man kon-

Författare

KARL ERIK ROSENGREN

Alla studier pekar i samma riktning. Mediernas makt är klart synlig i effekterna av medieväldet. Mediernas strukturella våld resulterar i ökat fysiskt våld utövat av i synnerhet unga män, skriver Karl Erik Rosengren.

statera att diskussioner av detta slag på sitt sätt bidragit till att det under det senaste halvseklekt växt fram en ny akademisk disciplin med rötter i såväl humanistisk som samhälls- och beteendevetenskaplig forskning på individ-, organisations- och samhällsnivå: medie- och kommunikationsvetenskap [3].

Liksom alla andra vetenskapliga discipliner går den institutionaliserade medie- och kommunikationsvetenskapen efterhand sina egna vägar, mer eller mindre oberoende av dagsaktuella samhällsproblem. Men självfallet släpps aldrig kontakten med det omkringliggande samhället. När den tekniska utvecklingen framkallar en ny orosvåg – en ny, mer eller mindre berättigad moralisk panik – intensifieras kontakterna på nytt.

Ett tecken i tiden var den internationella Unesco-konferens om massmediévåld som hösten 1995 anordnades i Lund. Konferensen utgick självfallet från aktuell forskning inom området, utförd bl a vid Lunds universitet. En rapport från konferensen ger stöd åt uppfattningen att medieväldet har skadliga effekter [4]. Man beslöt att vid Nordicom-centralen vid Göteborgs universitet inrätta ett clearinghouse för forskningsinformation inom området. En ny konferens hölls i Paris i år. Massmediévåldet har verkligen kommit upp på den internationella agendan.

Våld är inget entydigt begrepp. Man måste till en början skilja mellan fysiskt och psykiskt våld. Vidare finns det s k strukturellt våld, som man anser utövas av ett mer eller mindre anonymt samhälle mot olika utsatta eller mindre gynnade befolkningskategorier.

Oron för att den ena eller andra formen av medieinnehåll inom det ena eller andra mediet kan framkalla våldstendenser bland olika befolkningsgrupper kan sägas vara en oro för att ett strukturellt våld utövat av mediet ifråga mot olika befolkningsgrupper. Detta genom att ett på sikt skadligt innehåll skulle kunna framkalla tendenser till fysiskt våld bland dessa befolkningsgrupper, våld som kan riktas mot individer från samma eller andra befolkningsgrupper.

Det finns tre huvudtyper av forskning rörande medieväld och dess effek-

ter: experimentella studier, intervju- och enkätundersökningar utförda på olika befolkningsgrupper och innehållsanalys av olika massmedier.

När de olika typerna av forskning ger likartade resultat, förtjänar resultaten tilltro. Den internationella forskar-

”Resultaten visar att en icke försumbar andel av våld och aggressivitet bland barn och ungdomar har sitt ursprung i TV- och videotittandet.”

panel som inledde Unesco-konferensen i Lund bestod av representanter för olika forskningstraditioner. Den var enig.

Innehållsanalys visar att fysiskt våld är ett utbrett fenomen inom televisionsutbudet.

Massmediévåld uppammar verkligt våld. Detta har kunnat beläggas såväl

experimentellt som i studier av survey-karaktär. Experimentella studier har ju lättare för att påvisa kausalsamband men lider i samhällsvetenskapliga sammanhang ofta av bristande befolkningsrepresentativitet.

Surveystudier har större problem än experimentella studier med att påvisa kausalsamband, men i gengäld kan de lättare bedrivas på befolkningsrepresentativa urval. Resultat från panelstudier, över lång tid bedrivna på representativa urval och analyserade med hjälp av avancerad multivariat statistisk teknik (LISREL etc), gör det dock möjligt att med en viss säkerhet yttra sig om t ex orsakssambandet mellan å ena sidan massmedievanor, å den andra diverse vanor eller ovanor hos t ex barn och ungdom.

Inom avdelningen för Medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds universitet har vi i drygt tjugo års tid med hjälp av olika frågeundersökningar, registerdata och samtalsintervjuer

samlad in data om barns och ungdomars massmedieanvändning, dess orsaker och effekter. Forskningen har utförts inom det s k Mediapanel-programmet. Ansvariga för programmet har varit undertecknad, docenterna Ulla Johnsson-Smaragdi och Inga Sonesson, samt professor Sven Windahl. Huvudansvarig för programmet är idag Ulla Johnsson-Smaragdi, nu inom ramen för ett internationellt, komparativt forskningsprogram.

Brett utvalda frågepaneler

Data har insamlats inom flera frågepaneler lokaliserade till Malmö och Växjö och ordnade i en kraftfull design som medger såväl tvärsnittsjämförelser som longitudinella jämförelser av panelkaraktär, samt dessutom diagonala jämförelser som kan ge information om s k kohorteffekter.

Vi har gång på gång återvänt till samma individer. De medverkande har under undersökningstiden växt upp från 6–7-åringar till vuxna människor i 20–30 årsåldern. Även nya årsklasser har efterhand studerats.

Panelansatsen – de upprepade mätningarna av samma individer inom olika paneler – gör det möjligt att relativt klart urskilja de effekter som ett mer eller mindre intensivt TV-tittande under barndomsåren kan ha på tonåringar och unga vuxna, födda under olika år och i olika städer. Designen medger att man generaliserar resultaten till den unga befolkningen i stora och mellanstora svenska städer. Det finns dock knappast någon anledning att anta att resultaten skulle ha blivit särskilt sannorlunda om studierna även berört barn och unga vuxna bosatta i mindre samhällen och på landsbygden. Som Lennart Weibull visat överensstämmer för övrigt de erhållna resultaten med åsikterna om dessa fenomen inom ett befolkningsrepresentativt urval [5].

Tusentals barn och ungdomar svarade

Forskningsprogrammet har blivit möjligt genom att flera tusen barn och ungdomar samt deras föräldrar generöst ställt sin tid till forskarnas förfogande. De har öppet och förtroendefullt, gång efter gång, redovisat inte endast sina massmedievanor utan även en rad omständigheter omkring dessa vanor, liksom sina andra vanor, åsikter, attityder och grundläggande värderingar. En ytterligare förutsättning har varit att skolorna i Malmö och Växjö låtit oss komma in i klassrummen med våra test och frågeformulär. När barnen nått vuxen ålder har de generöst deltagit i olika enkät- och intervjustudier. Självfallet har deltagandet varit frivilligt. Självfallet avidentifieras data och förvaras på fullt

betryggande sätt, med tillstånd från Dataspektionen.

Resultaten har redovisats i ett stort antal forskningsrapporter, nio doktorsavhandlingar och två stora internationella, sammanfattande publikationer [6]. Den hittills senaste stora publikationen från Mediapanel är samlingsvolymen *Media Effects and Beyond*, som 1994 publicerades av Routledge i London, under medverkan av forskare från Sverige, USA och Belgien.

Inom Mediapanel studeras en rad olika massmedierelaterade fenomen. Vi har undersökt t ex familjens betydelse

FAKTARUTA

Mänskliga samhällen kan förstås i termer av tre stora system:

ett idésystem, ett handlingsystem och ett system av fysiska artefakter

Idé- och handlingsystemen överförs från generation till generation genom socialisationsprocessen, som består av primär och sekundär socialisation. Det finns åtta viktiga socialisationsagenter. I alla samhällen verkar familjen, arbetsgruppen och kamratgruppen. I mera utvecklade samhällen finns även präster, lärare och poliser. I moderna samhällen finns dessutom massmedier och stora organisationer.

Den primära, allmänna socialisationen tar i första hand familjen hand om. Den sekundära socialisationen sköter de andra socialisationsagenterna. Gemensamt ger alla socialisationsagenterna oss kunskap och färdigheter, grundläggande värden, normer och attityder etc.

för TV-användningen, skillnaden mellan pojkar och flickors massmedievanor, samspelet skola–massmedier, TV-användningens inverkan på ungdomarnas självbild, massmedieanvändning och olika livsstilar bland unga människor, samt – inte minst – sambandet mellan å ena sidan massmedieanvändning, å den andra oro, bråkighet, aggressivitet och våld bland barn och ungdomar.

Resultaten av de våldsrelaterade studierna har producerats och redovisats främst av Inga Sonesson [7]. De bygger på studier av en representativ panel Malmöbor födda 1969. Den första datusamlingen av data från denna panel ägde rum för 22 år sedan.

Därefter har ytterligare ett dussin datusamlingar ägt rum, senast 1995/96. Ytterligare datusamlingar planeras.

Effekter beror på komplicerat samspel

Ett huvudresultat inom Mediapanel är att medieanvändningens effekter

uppstår i ett komplicerat samspel mellan mediet och den enskilde användaren. Detta samspel mellan individuella egenskaper och individuell massmedieanvändning kan resultera i att olika individegenskaper förstärks eller försvagas. Samspelet är på gott och ont. Det kan pågå i decennielånga spiraler av långsam och kumulativ utveckling. Som Ulf Dalquist visat med material från Mediapanel, tenderar t ex programpreferenser grundlagda hos barnen att i stora drag återfinnas hos ungdomarna och hos de unga vuxna männen och kvinnorna [8].

På liknande sätt påverkar mängden av TV-konsumtion i barndomen och ungdomen den vuxna kvinnans och mannens TV-konsumtion (efter kontroll för bl a kön och social bakgrund) [9].

Samma tendens till långvariga effekter återfinns även när det gäller effekterna av själva tittandet på en rad andra fenomen. Ett högt TV-tittande bland pojkar i sexårsåldern tenderar t ex att leda till ökad aggressivitet några år senare. Denna ökade aggressivitet tenderar efter ytterligare några år att kopplas till omfattande tittande på videovåld, vilket i sin tur efter ytterligare något år tenderar att leda till ökad rastlöshet och bristande koncentration, i vissa fall tenderar till våld. Spiralmönstret som sådant tycks vara i princip likartat för pojkar och flickor, medan innehållet och utfallet av processerna kan variera mellan könen. Bl a genom att flickorna ligger ett par år före i utvecklingen, blir bilden något olika för pojkar och flickor [10].

Självfallet tar vi i den statistiska analysen hänsyn till en rad andra omständigheter: inte bara kön och social bakgrund, utan även tidigare egenskaper hos barnen, t ex rastlöshet, bråkighet och aggressivitet. Resultaten är så klara man kan begära för denna svåra materia. De visar att en icke försumbar andel av våld och aggressivitet bland barn och ungdomar har sitt ursprung i TV- och videotittande.

Medievåldet lägger också sten på börda genom att ytterligare öka rastlöshet och aggressivitet hos redan rastlösa och aggressiva barn.

Relativt allmängiltiga resultat

Eftersom vi även från andra studier inom Mediapanelprogrammet vet att livsstilen hos unga vuxna har en del av sina rötter bl a i barn- och ungdomens medievanor [11], är dessa resultat värda en viss begrundan. De är visserligen i strikt mening generaliserbara endast till barn, ungdomar och unga vuxna från Malmö. Men i huvudsak torde de vara giltiga för befolkningen i de flesta svenska tätorter. Individerna i våra längsta

paneler befinner sig numera i 30-årsåldern. Men TV-utbudet har under de senaste åren knappast blivit mindre våldsamt. Därför kan man anta att dagens barn och ungdom påverkas minst lika mycket som barnen i tidigare årsklasser.

Resultat liknande dem från Mediapanel har redovisats i en rad andra europeiska och amerikanska studier. Resultaten från dessa olika studier har i sin tur sammanfattats i flera olika sk meta-studier, som samtliga pekar i samma riktning [12]. Fysiologiskt och psykologiskt orienterade studier av själva motagningsprocessen nyanserar resultaten men pekar även de i samma riktning [13]. Medievåldet bidrar till verklighetsvåldet. Verklighetsvåldet återges i sin tur av medierna. Ett nytt varv i den onda spiralen dras igång.

Det torde alltså vid det här laget vara klarlagt att medievåldet måste hållas ansvarigt för en icke försumbar andel av våldet i dagens samhälle, särskilt bland ungdomar och unga vuxna.

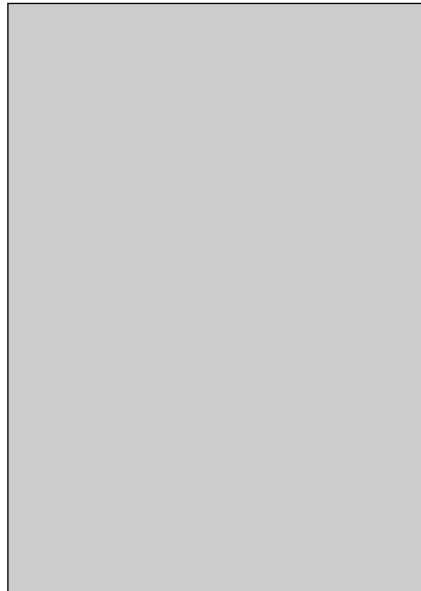
Förklarar ej enstaka handlingar

Det är dock viktigt att påpeka att resultaten gäller statistiska tendenser bland stora grupper av barn och ungdom. Resultaten kan alltså inte utan vidare användas för att förklara den enstaka våldshandlingen begången av den enskilda individen. Enskilt handlande måste förklaras utifrån enskilda egenskaper och omständigheter, självfallet dock satta inom en samhällelig ram. I kunskapen om denna samhälleliga ram bör även ingå statistiska data av den typ som just diskuterats.

I sammanhanget får man inte heller glömma att massmedierna – liksom alla mänskliga påfund – är på gott och ont. I regel står deras effekter också i samklang med andra tendenser i tiden och i samhället.

Inom Mediapanel har t ex docenterna Ulla Johnsson-Smaragdi och Annelis Jönsson kunnat visa att mycket TV-tittande bland unga flickor tenderar att leda till minskat självförtroende längre fram i tidig 20-årsålder, medan det för unga pojkar tenderar att leda till ökat självförtroende i tidig 20-årsålder [14]. Johnsson-Smaragdi & Jönsson har i samma studie också kunnat visa att i familjer med en viss distans till TV och TV-tittande kan detta bidra bl a till bättre skolbetyg. TV-mediet förstärker alltså könsroller, attityder och vanor som grundlagts av en rad andra stora samhälleliga fostrare, främst familj, kamratkrets och skola. I dessa sammanhang skulle man kunna tala om ett strukturellt våld som samhället genom sina socialisationsagenter familj och massmedier utövar mot såväl unga män som unga kvinnor – låt vara på ganska olika sätt.

Frågan om TVs inverkan på barn och

Mycket TV-tittande bland unga flickor tenderar att leda till minskat självförtroende längre fram, i tidig 20-årsålder, medan det för unga pojkar tenderar att leda till ökat självförtroende i tidig 20-årsålder, konstaterar Karl Erik Rosengren.

ungdom är förvisso inte helt okomplicerad. Att mediet bidrar till att sprida och förstärka de våldstendenser som finns inbyggda i alla mänskliga samhällen torde dock vara ovedersägligt.

Alla studier pekar i samma riktning

De olika formerna av studier – frågeundersökningar, experiment och innehållsanalyser – pekar alla i samma riktning. Mediernas makt är klart synlig i effekterna av medievåldet. Mediernas strukturella våld resulterar i ökat fysiskt våld utövat av i synnerhet unga män.

Som alltid när det gäller resultat som dessa måste vi dock komma ihåg att andelen förklarad varians i studier av denna typ tenderar att vara låg – kanske 5–10 procent, sällan över 20 procent. Men även några få procent av allt interpersonellt våld representerar en bokstavligen talat fruktansvärd mängd våld.

Under de senaste åren tycks visserligen små barns TV-tittande ha minskat något. Inte minst i barnfamiljer finns det ofta mer än en TV-apparat: den nya i vardagsrummet och den gamla i barnkammaren, pojk- eller flickrummet. Vidare är det så att den pågående övergången från ett public-service-system till ett system dominerat av kommersiella TV-kanaler troligen kommer att förstärka de tendenser som framträder redan idag. Våldet tycks bli allt råare och allt mera frekvent även i rena underhållningsfilmer. Att medier som TV, video och film numera lever i nära symbios med varandra förstärker sannolikt ytterligare dessa tendenser. Forskningens kring följderna av barns och ungdomars massmedieanvändning kommer

därför att bli allt viktigare, vilket också särskilt framhölls i den statliga utredningen Massmedieforskning för bransch och samhälle [15].

TV-vanorna grundläggs i barndomen. De sträcker sig upp i vuxen ålder. Men de går att påverka. Här har hem och skola en viktig uppgift. Initiativ bör kunna tas av såväl föräldrar och lärare som skolläkare och kuratorer, rektorer och studierektorer. Effektiva åtgärder fordrar samarbete mellan alla goda krafter.

Karl Erik Rosengren,

professor emeritus, tidigare bl a professor i massmedieforskning vid Göteborgs universitet, professor i kommunikationssociologi vid Lunds universitet.

Referenser

1. Cohen S. Folk Devils and Moral Panics. 3 uppl. Oxford: Basil Blackwell, 1987.
2. Bejerot N. Barn, serier, samhälle. Stockholm: Folket i Bild, 1954; 3. uppl Kulturfront 1981.
3. Rosengren KE. Three perspectives on media and communication studies in Europe. In: Winterhoff-Spurk P, ed. Psychology of Media in Europe. The State of the Art – Perspectives for the Future. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1995: 15-30.
4. Svenska Unescorådets skriftserie, 1996: 2. Violence on the SCreen and the Rights of the Child. Report from a Seminar in Lund, Sweden, September 1996.
5. Weibull L. Swedish views on violence in society. How important are the media? In: Carlsson U, ed. Beyond Media uses and Effects. Göteborg: Nordicom, 1997: 131-146.
6. Rosengren KE, Windahl S. Media matter, TV use in Childhood and Adolescence. Norwood, NJ: Ablex, 1989.
7. Se t ex Sonesson I. Förskolebarn och T. Stockholm: Scandinavian University books, 1979; Sonesson I. Vem fostrar våra barn – videon eller vi? Stockholm: Esselte studium, 1989.
8. Dahlquist U. Om ungdomars val av TV-program. En longitudinell studie. Lund Research papers in Media and Communication Studies, 2, 1992.
9. Rosengren KE, Johnsson-Smaragdi U, Sonesson I. For better and for worse: Effects studies and beyond. In: Rosengren KE, ed. Media Effects and Beyond. London, New York: Routledge 1994: 137.
10. Rosengren KE, Johnsson-Smaragdi U, Sonesson I. For better and for worse: Effects studies and beyond. In: Rosengren KE, ed. Media Effects and Beyond. London, New York: Routledge 1994: 141.
11. Johansson T, Miegel F. Do the Right Thing. Lifestyle and Identity in Contemporary Youth Culture. Stockholm: Almqvist & Wiksell International 1992.
12. Hearold S. 1,043 Effects of Television on Social Behaviour. In: Comstock G, ed. Public Communication and Behavior, vol 1: 65-133. Orlando FA: Academic press 1986.
13. Grimm J. Physiologische und psychosoziale Aspekte der Fernsehgewalt-Rezeption. Medienpsychologie 1997; 9: 127-66.
14. Johnsson-Smaragdi U, Jönsson A. Self-evaluation: An ecological perspective. I: Rosengren KE ed. Media Effects and Beyond. London, New York: Routledge 1994: 150-82.
15. Massmedieforskning för bransch och samhälle [utredning]. SOU 1994: 106.